

Türkiye'nin Doğu Bölgeleri ve Sahil-Batı Bölgeleri Arasında Toplu Göç Süreci

Tahsin Bakırtaş, Sakarya University
Orhan Kandemir, Kastamonu University

Abstract

Mass Migration Process between Turkey's Eastern Regions and Seaboard-Western Regions

In the study, the aim is to analyze the economic causes of the migration phenomenon that is the most important problem of today's Turkey, and to suggest different policy proposals for the solution of the problem. Within this frame, by accepting sixteen cities that receive high rates of migration according to arithmetical average of 2007-2008 and 2008-2009 periods indicated in the Address-Based Population Registration System as "center of attraction", migration movements from eastern cities and from cities apart from eastern cities (western cities) to these sixteen cities of "center of attraction" were analyzed separately. In order to explain migration that oriented to centers of attraction, a multiple regression model that is convenient with international literature was formed. In this model, the number of enterprise that represents employment opportunity, the number of green card holders that represents poverty related to low income, the number of illiterates that represents lack of education and lastly the number of criminals that represents unrest were taken as independent variables. According to analysis results, independent variables that are used in the model explained migration process in both eastern cities and western cities as above 90%. On the other hand, when the coefficient rates of independent variables are examined, it was revealed that the most important determinant in economic migration is the employment opportunity. Consequently, making only income increasing social aids in regions where migration to other cities takes place is not sufficient; in addition to that, increasing employment opportunities is a healthier and a long-term solution.

JEL Codes: O18, R23, R58

1 Giriş

Türkiye'de son yıllardaki en önemli tartışma konularından birisi doğu ve batı-kıyı bölgeleri arasındaki gelişme farklılıkları ve bunun yarattığı göç sorunudur. Ülkedeki doğu bölgelerinden batı-kıyı bölgelerine yönelen göçün iyi analiz edilerek, belirleyicilerinin doğru tespit edilmesi, gerekli önlemlerin alınmasını da kolaylaştıracaktır. Bakırtaş (2009) yaptığı çalışmada, dünya da yaşanan "Kuzey-Güney Çelişkisi" ya da "Doğu-Batı Çelişkisine" benzer şekilde, Türkiye'de de "Kıyı-Batı ve Dağ-Doğu Çelişkisinin" yaşandığı vurgulamıştır. Bu çelişkinin göstergeleri gelir, tüketim, istihdam, eğitim, sosyal güvence gibi faktörlere bağlı olarak açıklanabilmektedir.

Türkiye'de, göçle nüfusun yığıldığı zengin batı-kıyı bölgeleri tüketim ve istihdam yönünden diğer bölgelere göre oldukça ileri düzeydedir. Buna karşın yoksulluğu temsil eden yeşil kartlı sayısı ve okuma yazma bilmeyen nüfus miktarı başta Güneydoğu ve Ortadoğu Anadolu bölgelerinde olmak üzere kıyı ve batı bölgelerine göre çok daha yüksektir. Geri kalmış bölgelerin toplam tüketimden aldıkları payın düşük olmasının yanında bu bölge halkı eğitim, sağlık gibi insanca yaşamak için gerekli olan alanlara yeterince kaynak ayıramamaktadır. Çünkü gelirleri düşük olan bu bölge insanların birinci önceliği karınlarını doyurmaktır. TÜİK'in 2 Aralık 2008 tarih ve 185 sayılı haber bülteninde, düzey 1'e göre 2005-2006-2007 yılları için hane halklarının tüketim amaçlı yaptığı harcamaların payları yayınlanmıştır. Bu bütende yer alan harcamaların bölgesel dağılımı incelendiğinde doğu bölgelerindeki düşük gelirli halkın öncelikli hedefinin gıda harcamaları olduğu görülecektir. Örneğin, İstanbul için gıda ve alkolsüz içeceklerin, bölgenin toplam tüketim harcamaları içindeki payı %21 iken, bu

pay Güneydoğu Anadolu'da %39, Kuzeydoğu Anadolu'da %30 ve Ortadoğu Anadolu'da %32'dir. Buna karşın İstanbul bölgesinde eğitim ve sağlığa yapılan harcamaların tüketim harcamaları içindeki payı sırasıyla %2,5 ve %2,7 iken, Güneydoğu Anadolu bölgesinde bu pay sırasıyla sadece %1,1 ve %1,8'dir. Yoğun şekilde göç veren bu bölgelerde yoksul halkın eğitim ve sağlığa gerekli kaynak ayıramaması yoksulluğu daha da derinleştirmektedir.

Özellikle hızla göç veren bölgeler DPT (2006:37)'nin 2007–2013 yılları için hazırladığı Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi'nde de belirtildiği gibi genç ve yetenekli işgücünü kaybetmekte, göç süreci sonunda az gelişmiş bölgelerde kalan düşük nitelikli işgücünün girişimcilik kapasitesi de düşük kalmaktadır. Bunun yanında verilen göç nedeniyle bölgedeki efektif talep azalışı da yatırımları azaltmaktadır. Tabii ki bu süreç göç veren bölgelerin geri kalmasına yol açan, *işsizlik → göç → düşük girişimcilik ve düşük talep → işsizlik → göç* şeklindeki kısır döngüye de beslemektedir.

Bu kısır döngünün en büyük kanıtı; TÜİK tarafından yayımlanan gerek 1995–2000 yıllarını kapsayan Genel Nüfus Sayımında, gerekse Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)'ne göre yapılan ve 2007–2008 ile 2008–2009 yıllarını kapsayan sayımlarda düzey 1'e göre net göç düzeyi pozitif ve negatif olan bölgelerin aynı olmasıdır. Sırasıyla, sanayi ve turizm yönünden gelişmiş İstanbul, Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu ve Akdeniz bölgelerinin net göç düzeyi pozitif iken, bunun aksine görece az gelişmiş Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin net göç oranı negatiftir. Bu durum Türkiye'de göçü önleme konusunda başarı sağlanamadığının bir göstergesidir.

2 Literatür

Göç konusuna bilimsel yönden ilk katkıyı yapan ve çalışması İngiltere'nin 1881 yılı nüfus sayımına dayanan Ravenstein (1885)'e göre göçmenler genellikle yüksek gelirli ve hızlı büyüyen büyük ticaret ya da endüstri merkezlerinden birini tercih etmektedir. Bu çalışma göçle ilgili olarak yapılan ilk çalışma olmasına karşın, göçün temel belirleyicileri olan daha yüksek gelir ve daha fazla istihdam imkânının göçü olumlu yönde etkilediğini buna karşın göç maliyetini arttıran mesafesinin göçü olumsuz yönde etkilediğini vurgulaması açısından çok önemlidir. Lee (1966), Ravenstein'in 19. yüzyıl göç kurallarını yeniden inceleyerek revize etmiş ve göç kararında bireylerin yaşadıkları bölgelerin ve gidecekleri bölgelerin artı ve eksi yönlerine göre bir değerlendirme yapacaklarını ifade etmiştir. M.P. Todaro'nun J. R. Haris'le yaptığı (1970:126–142) çalışmada, kırsal kentlerden oluşan "iki sektörlü" bir model kullanılmıştır. Bu çalışmada kırsal kesimde pozitif marjinal üretim olmasına ve kentlerde önemli derecede işsizlik olmasına karşın, kırdan kente iş gücü göçünün gittikçe arttığı vurgulanmıştır. Onlara göre kentsel beklenen gelir kırsal reel gelirden büyük olduğu sürece işgücü göçü devam edecektir. Cebula (2005:267–274) yaptığı çalışmada, 1999–2002 yılları arasında ABD'deki toplam iç göçün ekonomik ve ekonomik olmayan belirleyicilerini incelemiştir. Çalışma sonuçlarına göre eyaletlerin aldığı göçler beklenen ya da cari kişi başına gelirin artan, buna karşın ortalama yaşam maliyetlerinin azalan bir fonksiyonudur. Eyaletlerdeki park alanları, dinlenme ya da eğlence yerleri, sıcaklık düzeyi, batıda bir yerde olması, çok güneş alması gibi ekonomik olmayan faktörler göçü pozitif yönde etkilerken, suç oranları ve tehlikeli atıkların çok olması eyaletlere olan göçü azaltmaktadır. Gallaway ve Vedder (1971:885–897), 1860–1913 tarihleri arasında Büyük Britanya'dan ABD'ne yapılan göçü açıklamak için itici ve çekici faktörleri bir arada değerlendirmişlerdir. Çalışmada göçmenleri ana ülkeden (Büyük Britanya) iten ve göç alan ülkeye (ABD) çeken ekonomik faktörler modele konulmuştur. Göç veren Büyük Britanya'daki görece düşük ücret ve yüksek işsizlik oranları itici faktörler olarak değerlendirilirken, ABD'deki görece yüksek ücret ve düşük işsizlik oranları çekici faktörler olarak değerlendirilmiştir. Hatton (1995) yaptığı çalışmada İngiltere'nin 1870–1913 yılları arasındaki dış göç verilerini kullanarak basit bir zaman serisi modeli kurmuştur. Kullanılan eşbütünleşme regresyon modelinde göç; yurt dışı/yurt içi ücret oranlarına, yurt dışı istihdam

oranına, yurt içi istihdam oranına ve göç edilen yerdeki göçmen stokuna bağlı olarak açıklanmıştır. Analizler kısa dönem göç dalgalanmalarının büyük ölçüde istihdam oranlarına bağlı olduğunu buna karşın uzun dönem göç dalgalanmalarının ise büyük ölçüde göreceli ücretlere bağlı olduğunu göstermiştir.

3 Model ve Veri Seti

Çalışmada Türkiye'deki iller Ek Tablo 1'de görüldüğü gibi 3 gruba ayrılmıştır. Bu illerden 1. gruptaki iller; ADNKS'ne göre 2007–2008 ve 2008–2009 dönemlerinin ortalamasına göre en çok göç alan ve çekim merkezi konumundaki görece gelişmiş 16 ildir. 2. gruptaki iller en çok göç alan iller arasında yer almayan, Düzey 1'e göre Kuzeydoğu, Ortadoğu ve Güneydoğu Anadolu ile Doğu Karadeniz'de bulunan doğu illeridir. 3. grupta ise 1. ve 2. grupta yer almayan iller yer almaktadır. Yani bu gruptaki iller Kuzeydoğu, Ortadoğu ve Güneydoğu Anadolu ile Doğu Karadeniz Bölgelerinde ve gelişmiş 16 il arasında yer almayan, görece ülkenin batı ve kıyı bölgelerinde yer alan illerdir.

Çalışmada kullanılan model; Türkiye'de 2008–2009 yılları arasında Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) çerçevesinde tespit edilen iller arası göçü açıklamaya yönelik olarak kurulmuştur. Yukarıda bahsedildiği üzere literatürdeki tüm önemli göç modellerinin temel açıklayıcı değişkenleri istihdam değişkeni ve gelir oranlarıdır. Diğer taraftan özellikle 1990 sonrası dönemde doğu illerinde artan terör olayları doğu batı göçü üzerinde çok etkili olmaktadır. Bunun yanında Türkiye'deki doğu-batı çelişkisinde ileri sürülen en önemli faktörlerden birisi de, doğu illerinde eğitimsizliğin dolayısıyla da yoksulluğun çok yaygın olduğu şeklindedir. Bu çerçevede kurulan çoklu regresyon modelinde; Türkiye'de iller arası göç; istihdam imkânını temsil eden *girişim sayısına*, düşük geliri dolayısıyla yoksulluğu temsil eden *yeşil kartlı sayısına*, eğitimsizliği temsil eden *okuryazar olmayan sayısına* ve son olarak huzursuzluğu temsil eden *suçlu sayılarına bağlı olarak* açıklanmıştır.

Ek tablo 2'de görülen korelasyon analizlerinde, okuma yazma bilmeyen sayısı ile yeşil kartlı sayısı arasında doğu illeri için %91 batı illeri için %65 gibi güçlü bir pozitif korelasyon tespit edilmiştir. Basit korelasyon matrisinde yer alan iki bağımsız değişken arasında basit korelasyon katsayısının oldukça anlamlı ($r > \%75$) olması çoklu bağlantının göstergesidir (Albayrak, 2005:109). Bu nedenle bu değişkenler modelde ayrı ayrı kullanılarak çoklu bağlantı sorunu önlenmiştir. Modelde kullanılan değişkenlerden okuryazar olmayan kişi sayısı ile yeşil kartlı sayısı arasında çok yüksek korelasyon tespit edilmesi eğitimsiz insanların gelirlerinin de düşük olacağı yönündeki görüşlere de uygundur. Kurulan çoklu regresyon modelinin analizlerinde SPSS 13.0 programı kullanılmış olup, regresyon analizinde kullanılan veri seti Ek tablo 4 ve 5'de verilmiştir.

Çalışmada kullanılan modeller;

$$M_i = \beta_0 + \beta_1 YK_i + \beta_2 G_i + \beta_3 S_i + \varepsilon_i \quad (1)$$

$$M_i = \beta_0 + \beta_1 OKYZB_i + \beta_2 G_i + \beta_3 S_i + \varepsilon_i \quad (2)$$

gibi olup değişkenler aşağıdaki gibi sembolize edilmiştir:

M_i =2008–2009 döneminde illerin aldıkları göçün, aynı dönemde göç eden toplam nüfus içindeki yüzdesini,

YK_i = i. ilde mevcut yeşil kartlı sayısının i. ilin nüfusuna oranı; i. ildeki yoksulluğu,

$OKYZB_i$ = 2008 yılı itibarıyla i. ilde mevcut 15 yaş ve üzeri okuma yazma bilmeyen nüfusun, i. ilin nüfusuna oranı; i. ildeki yetersiz eğitimi,

G_i = 2008 yılı itibarıyla i. ildeki girişim sayısının Türkiye'deki toplam girişim sayısına oranı; i. ildeki iş bulma ihtimalini ve yapılan yatırımları,

S_i = İkametgâhı i. ilde olan ve 2008 yılı itibarıyla ceza infaz kurumundan çıkan hükümlülerin sayısının, i. ilin nüfusuna oranı; suçluların yoğun olduğu illeri,

ε_i =rassal hata terimini ifade etmektedir.

Modelde kullanılan değişkenlerden; illerin aldıkları göçler (2008–2009 dönemi), okuma yazma bilmeyenlerin sayıları, nüfus verileri, illerdeki iş kayıtlarına göre girişim sayıları ve daimi ikametgâhına göre ceza infaz kurumundan çıkan hükümlülerin sayıları; TÜİK'ten, yeşil kartlıların sayısı; Sağlık Bakanlığı'ndan (07.09.2009 tarihi itibarıyla yeşil kart sayısı) alınmıştır.

Analizin ilk aşamasında öncelikle çekim merkezi konumunda ki birinci grup illerle ikinci gruptaki doğu illerinin oluşturduğu 45 ilden (bkz. ek tablo 4) oluşan kümeye model uygulanmış, daha sonra birinci ve üçüncü gruptaki iller birleştirilerek elde edilen 52 ilden (bkz. ek tablo 5) oluşan küme üzerinde model tekrarlanmıştır. Her iki kümedeki illerin aldıkları göç rakamlarının göç eden toplam nüfus içindeki yüzdesi (M_i); küme içindeki illere göre hesaplanmış olup, kümenin dışındaki illerden alınan göç rakamları ele alınmamıştır. Burada amaç modelde kullanılan değişkenlerin, doğu illerinden ya da doğu illeri dışındaki illerden çekim merkezlerine olan göç süreci üzerinde farklı etkiye sahip olup olmadıklarını tespit etmektir.

4 Modelin Tahmini

Çoklu regresyon analizlerinde doğru tahminlerin yapılabilmesi için bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantının olmaması gerekir. Kurulan modellerde çoklu bağıntı olmadığı basit korelasyon katsayılarına bakılarak tespit edilmiş olup, bu durum ek tablo 3'de görülen VIF değerlerinin 10'dan küçük olması nedeniyle de teyit edilmiştir (Gujarati, 2006; Andrews and A Boyme, 2008:800; Rault ve diğ., 2007: 11; Koçaş, 2007; Albayrak, 2005:109–111).

Çoklu regresyon sonuçlarının görüldüğü ek tablo 3 incelendiğinde, modellerdeki tüm bağımsız değişkenlerin işaretlerinin beklendiği gibi çıktığı görülecektir. Bağımlı değişken olan illerin aldığı göç; yeşil kartlı sayısı (YK_i) ya da okuma yazma bilmeyenlerin sayısı ($OKYZB_i$) ve suçlu sayısı (S_i) ters ilişkili olduğu için bu üç değişken tüm modellerde negatif işaretlidir. Buna karşın istihdam imkânını temsil eden girişim sayısı ile illerin aldığı göç arasında tüm modellerde pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Modellerin tümü istatistiksel açıdan %1 seviyesinde anlamlıdır.

Doğu illerinden çekim merkezi konumundaki illere yönelen göçün çoklu regresyon modellerinden; birinci modelde sabit terim dâhil tüm değişkenler istatistiksel açıdan anlamlıdır. İkinci modelde ise suçlu sayısı hariç tüm değişkenler istatistiksel açıdan anlamlıdır. İki modelde de yine illerin aldıkları göçün en önemli belirleyicisi illerin sağladıkları istihdam imkânlarıdır. İllerin aldıkları göç üzerinde, illerin istihdam imkânını gösteren " G_i " değişkeninin etkisi 0,968 olup, yeşil kartlı sayısı ve okuma yazma bilmeyenlerin sayısı (-0,071 ve -0,060) ile suçlu sayısının etkisinden (-0,053 ve -0,046) büyüktür. Dolayısıyla iller arası göçün yaklaşık %98'ini belirleyen, bu üç değişkenden en önemlileri sırasıyla illerdeki istihdam imkânları, yeşil kartlı sayısı ya da okuma yazma bilmeyenlerin sayısı ile suçlu sayısıdır.

Batı illerinden çekim merkezi konumundaki illere yönelen göçün çoklu regresyon modellerinden; birinci modelde değişkenlerden yeşil kartlıların sayısı hariç diğer tüm değişkenler istatistiksel açıdan anlamlıdır. İkinci modelde ise, tüm değişkenler istatistiksel açıdan anlamlıdır. Yine her iki modelde de illerin aldıkları göç üzerinde, illerin istihdam imkânını gösteren " G_i " değişkeninin etkisi (0,926 ve 0,918) diğer değişkenlerin etkisinden büyüktür. Dolayısıyla iller arası göçün yaklaşık %94'ünü belirleyen, bu üç değişkenden en önemlileri sırasıyla istihdam imkânı, okuma yazma bilmeyenlerin sayısı ile suçlu sayısıdır.

5 Sonuç

Analiz sonuçları göstermiştir ki; Türkiye'de iller arası göç tahmini için kurulan tüm modeller de göç üzerindeki en etkili faktör istihdam imkânını arttıran girişimci sayısıdır. Diğer taraftan doğu illeri ile çekim merkezi konumundaki iller arasındaki göçü açıklayan modellerde istihdam imkânını arttıran girişim sayısı, yeşil kartlı sayısı ve okuma yazma bilmeyenlerin sayıları

istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuş olmasına karşın, batı illeri ile çekim merkezi konumundaki iller için oluşturulan modelde yoksulluğu temsil eden yeşil kartlı sayısının istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmüştür. Bunun anlamı yoksulluğun göç veren doğu illeri için, göç veren batı illerine göre daha önemli bir faktör olduğu dolayısıyla doğu illerinde yoksullukla mücadelede daha fazla önem verilmesinin gerekliliğidir. Dolayısıyla doğu-batı göçünü önlemek için doğu bölgelerinde istihdam imkânlarını artıran kamu ya da özel yatırımların artırılması, temel eğitim sürecine daha fazla katılım sağlanarak okuma yazma bilmeyenlerin sayısının azaltılması temel hedef olmalıdır. Bu sayede doğu bölgelerinde yoksulluk ve suç işleme oranları da azaltılabilecektir. Sonuç olarak, göç veren bölgelerde sadece gelir arttırıcı sosyal yardımlarda bulunmak yeterli olmayıp, bunun yanında iş bulma imkânlarının da artırılması çok daha sağlıklı ve uzun vadeli bir çözümdür.

*Bu çalışmanın hazırlanmasında, Orhan Kandemir tarafından Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı'nda hazırlanan ve danışmanlığını Yrd. Doç. Dr. Tahsin Bakırtaş'ın yaptığı, Mayıs/2010'da sunularak kabul edilen, "İktisadi Gelişme Sürecinde Göç Olgusu: Türkiye Örneği" adlı doktora tezinden yararlanılmıştır.

Kaynakça

- Bakırtaş, 2009. "Türkiye'de Yoksulluk Olgusu'nun Yapısal Ekonomik Analizi (1908–2008)", Yıldız Teknik Üniversitesi, *Department of Economics, Working Papers*, <http://ideas.repec.org/p/yil/wpaper/0016.html>, 13.10.2009.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), 2008. "2005–2006–2007 Hane Halkı Tüketim Harcamaları Bölgesel Sonuçları", 2 Aralık 2008 Tarih ve 185 Sayılı Haber Bülteni, <http://www.tuik.gov.tr/OncekiHBArama.do?islem=postmyChoice>, 13.10.2009.
- DPT, 2006. "Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2007–2013)", 04.02.2006 tarih ve 26070 Sayılı Resmî Gazete, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/strateji/kirsal.pdf>, 17.01.2008.
- TÜİK İnternet Sitesi, <http://www.tuik.gov.tr/Start.do>
- Ravenstein, 1885. "The Laws of Migration", *Journal of the Statistical Society of London*, Vol: 48, No:2, s. 167–235.
- Lee, 1966. "A Theory of Migration", *Demography*, Vol: 3, No:1, s. 47–57.
- Harris and Todaro, 1970. "Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis", *American Economic Review* 60, s.126–142.
- Cebula, 2005. "Internal Migration Determinants: Recent Evidence", *International Advances in Economic Research*, s. 267–274.
- Gallaway and Vedder, 1971. "Emigration from the United Kingdom to The United States: 1860-1913", *The Journal of Economic History*, Vol. 31, No. 4 (December), s.885-897.
- Hatton, 1995. "A Model of U.K. Emigration, 1870–1913", *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 77, No. 3 (August), s. 407–415.
- Albayrak, 2005. "Çoklu Doğrusal Bağlantı Halinde Enküçük Kareler Tekniğinin Alternatifi Yanlı Tahmin Teknikleri ve Bir Uygulama", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, s.105–126.
- Gujarati, 2006. Temel Ekonometri, Çev., Ümit Senesen ve Gülay Günlük Senesen, 4. Baskı, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Andrews and A Boyme, 2008, "Organizational Environments and Public-service Failure: an Empirical Analysis", *Environment and Planning C: Government and Policy 2008*, Volume 26, s.788–807.
- Rault, A. M. Sova and R. Sova, 2007. "The Endogeneity of Association Agreements and Their Impact on Trade for Eastern Countries: Empirical Evidence for Romania", *William Davidson Institute Working Paper Number 868*, The William Davidson

Institute at The University of Michigan, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1017285, 20.02.2010.

- Koçaş, 2007. “**Ekonometrik Rekabet Modelleme, Pazar Tepki Analizi ve Talep Tahmini**”, (Prepared By: Aykaç, Selcen and Irmak, Melek and Duran, Yasin) *İstanbul Ticaret Odası Yayınları; 2007-74*, ISBN: 9789944602648, <http://research.sabanciuniv.edu/9528/>, 25.08.2009.
- Sağlık Bakanlığı, “Yeşil Kart Kayıtlarının İllere Göre Dağılımı”, (07.09.2009 tarihi itibarıyla yeşil kart sayısı), http://ykart.saglik.gov.tr/ykbs/ykbs_ilaktif.jsp, 11.10.2009.
- Kandemir, 2010. İktisadi Gelişme Sürecinde Göç Olgusu: Türkiye Örneği, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Ek Tablo 1. 2007–2008 ve 2008–2009 Dönemlerinde İllerin Aldıkları Göçün Ortalamasının, Aynı Dönemlerde Göç Eden Toplam Göçmenlerin Ortalaması İçindeki Payı (%)

1. Grup -En çok göç alan iller (çekim merkezleri)			2. Grup-Doğu İlleri			3. Grup-Batı İlleri		
Sıra no	İller	Aldıkları Göç (%)	Sıra no	İller	Aldıkları Göç (%)	Sıra no	İller	Aldıkları Göç (%)
1	İstanbul	16,9236	1	Diyarbakır	1,4203	1	Aydın	1,3945
2	Ankara	7,2044	2	Trabzon	1,3920	2	Tokat	1,3801
3	İzmir	5,1759	3	Ordu	1,2871	3	Kayseri	1,3545
4	Antalya	3,7186	4	Şanlıurfa	1,1684	4	Hatay	1,2860
5	Bursa	3,3163	5	Malatya	1,1375	5	Sakarya	1,1018
6	Kocaeli	2,7580	6	Mardin	1,0177	6	Kahramanmaraş	0,9902
7	Adana	2,1988	7	Van	0,9767	7	Denizli	0,9498
8	Mersin	2,1096	8	Erzurum	0,9717	8	Sivas	0,9331
9	Konya	2,0296	9	Giresun	0,8216	9	Afyonkarahisar	0,8534
10	Tekirdağ	1,8887	10	Batman	0,7714	10	Isparta	0,8121
11	Samsun	1,6468	11	Elazığ	0,6916	11	Zonguldak	0,7515
12	Gaziantep	1,6242	12	Rize	0,5694	12	Yozgat	0,7329
13	Balıkesir	1,5671	13	Ağrı	0,5390	13	Çankırı	0,7282
14	Manisa	1,4872	14	Adıyaman	0,5375	14	Osmaniye	0,7234
15	Muğla	1,4255	15	Bitlis	0,5169	15	Çanakkale	0,7051
16	Eskişehir	1,4206	16	Erzincan	0,5087	16	Çorum	0,6540
			17	Şırnak	0,4784	17	Kütahya	0,6519
			18	Siirt	0,4511	18	Yalova	0,6413
			19	Muş	0,4482	19	Kastamonu	0,6168
			20	Gümüşhane	0,3982	20	Niğde	0,6150
			21	Kars	0,3965	21	Kırıkkale	0,6035
			22	Bingöl	0,3539	22	Edirne	0,5850
			23	Artvin	0,2861	23	Amasya	0,5162
			24	Hakkari	0,2686	24	Bolu	0,5068
			25	Tunceli	0,2430	25	Düzce	0,4983
			26	İğdir	0,2381	26	Aksaray	0,4736
			27	Kilis	0,2142	27	Kırklareli	0,4639
			28	Ardahan	0,1866	28	Kırşehir	0,4605
			29	Bayburt	0,1352	29	Sinop	0,4403
						30	Nevşehir	0,4101
						31	Burdur	0,3950
						32	Uşak	0,3849
						33	Karabük	0,3746

34	Karaman	0,3715
35	Bilecik	0,3656
36	Bartın	0,3544

Kaynak: TÜİK

<i>Ek Tablo 2. Basit Korelasyon Katsayıları</i>					
Doğu illeri ile Çekim Merkezi Konumundaki İllerin Göçü İçin Hesaplanan Basit Korelasyon Katsayıları					
	M _i	YK _i	OKYZB _i	G _i	S _i
M _i	1	-0,421**	-0,469**	0,991**	0,080
YK _i	-0,421**	1	0,905**	-0,395**	-0,617**
OKYZB _i	-0,469**	0,905**	1	-0,452**	-0,611**
G _i	0,991**	-0,395**	-0,452**	1	-0,092
S _i	0,080	-0,617**	-0,611**	0,092	1
Batı illeri ile Çekim Merkezi Konumundaki İllerin Göçü İçin Hesaplanan Basit Korelasyon Katsayıları					
	M _i	YK _i	OKYZB _i	G _i	S _i
M _i	1	-0,311*	-0,397**	0,966**	-0,301*
YK _i	-0,311**	1	0,649**	-0,276*	-0,222
OKYZB _i	-0,397**	0,649**	1	-0,348*	-0,104
G _i	0,966**	-0,276*	-0,348*	1	-0,258
S _i	-0,301*	-0,222	-0,104	-0,258	1

**%1 anlamlılık seviyesini, *%5 anlamlılık seviyesini belirtir.

Kaynak: Ek Tablo 4 ve 5'e göre hesaplanmıştır.

Ek Tablo 3. Göç Tahmin Sonuçları

Doğu illeri ile Çekim Merkezi Konumundaki İllerin Göç Tahmini				
1. Model= $M_i = \beta_0 + \beta_1 YK_i + \beta_2 G_i + \beta_3 S_i + \varepsilon_i$				
Değişkenler	Katsayılar ¹	Sig	Tolerans	VIF
Sabit	1,524**	0,00		
YK _i	-0,071**	0,01	0,503	1,988
G _i	0,968**	0,00	0,806	1,240
S _i	-0,053*	0,04	0,591	1,691
R ²	0,98			
Ayarlanmış R ²	0,98			
Anova-Anlam.	0,00			
Standartlaştırılmış regresyon katsayılarına göre oluşturulan denklem:				
$M_i = -0,071 YK_i + 0,968 G_i - 0,053 S_i$				
2. Model= $M_i = \beta_0 + \beta_1 OKYZB_i + \beta_2 G_i + \beta_3 S_i + \varepsilon_i$				
Değişkenler	Katsayılar ¹	Sig	Tolerans	VIF
Sabit	1,608**	0,00		
OKYZB _i	-0,060*	0,05	0,469	2,134
G _i	0,968**	0,00	0,742	1,348
S _i	-46	0,09	0,584	1,714
R ²	0,98			
Ayarlanmış R ²	0,98			
Anova-Anlam.	0,00			

<i>Standartlaştırılmış regresyon katsayılarına göre oluşturulan denklem:</i>				
$M_i = -0,060 OKYZB_i + 0,968 G_i - 0,046 S_i$				
Batı İlleri ile Çekim Merkezi Konumundaki İllerin Göç Tahmini				
1. Model= $M_i = \beta_0 + \beta_1 YK_i + \beta_2 G_i + \beta_3 S_i + \varepsilon_i$				
Değişkenler	Katsayılar ¹	Sig	Tolerans	VIF
Sabit	1,878**	0,00		
YK _i	-74	0,06	0,832	1,202
G _i	0,926**	0,00	0,817	1,225
S _i	-0,078*	0,05	0,840	1,190
R ²	0,94			
Ayarlanmış R ²	0,94			
Anova-Anlam.	0,00			
<i>Standartlaştırılmış regresyon katsayılarına göre oluşturulan denklem:</i>				
$M_i = -0,074 YK_i + 0,926 G_i - 0,078 S_i$				
2. Model= $M_i = \beta_0 + \beta_1 OKYZB_i + \beta_2 G_i + \beta_3 S_i + \varepsilon_i$				
Değişkenler	Katsayılar ¹	Sig	Tolerans	VIF
Sabit	2,187**	0,00		
OKYZB _i	-0,085*	0,03	0,839	1,192
G _i	0,918**	0,00	0,791	1,264
S _i	-0,073*	0,05	0,891	1,123
R ²	0,94			
Ayarlanmış R ²	0,94			
Anova-Anlam.	0,00			
<i>Standartlaştırılmış regresyon katsayılarına göre oluşturulan denklem:</i>				
$M_i = -0,085 OKYZB_i + 0,918 G_i - 0,073 S_i$				
(1) Bağımsız değişkenlerin katsayıları, standartlaştırılmış regresyon katsayılarıdır.				

***%1 anlamlılık seviyesini, **%5 anlamlılık seviyesini belirtir.

Ek Tablo 4. Doğu İlleri ve Çekim Merkezleri Arasındaki Göç						Ek Tablo 5. Batı İlleri ve Çekim Merkezleri Arasındaki Göç							
SN	İller	Mi*	YK _i	OKYZB _i	G _i	S _i	SN	İller	Mi*	YK _i	OKYZB _i	G _i	S _i
1	İstanbul	21.7044	0,0255	0,0361	0,2348	0,0007	1	İstanbul	17173	0,0255	0,0361	0,2348	0,0007
2	Ankara	7.6246	0,0357	0,0337	0,0686	0,0011	2	Ankara	9.5496	0,0357	0,0337	0,0686	0,0011
3	İzmir	6.7293	0,0454	0,0435	0,0641	0,0011	3	İzmir	6.3091	0,0454	0,0435	0,0641	0,0011
4	Antalya	4.0688	0,0568	0,0446	0,0388	0,0015	4	Antalya	4.4784	0,0568	0,0446	0,0388	0,0015
5	Bursa	4.0964	0,0365	0,0443	0,0362	0,0012	5	Bursa	3.2745	0,0365	0,0443	0,0362	0,0012
6	Kocaeli	3.5515	0,0342	0,0418	0,0196	0,0009	6	Kocaeli	3.324	0,0342	0,0418	0,0196	0,0009
7	Adana	3.1441	0,1635	0,0747	0,0233	0,0008	7	Adana	2.5877	0,1635	0,0747	0,0233	0,0008
8	Mersin	3.0542	0,1342	0,0651	0,022	0,0013	8	Mersin	2.3201	0,1342	0,0651	0,022	0,0013
9	Konya	2.5422	0,1067	0,0594	0,0264	0,001	9	Konya	2.8244	0,1067	0,0594	0,0264	0,001
10	Tekirdağ	2.2411	0,0526	0,0373	0,0118	0,001	10	Tekirdağ	2.2551	0,0526	0,0373	0,0118	0,001
11	Samsun	2.4952	0,1515	0,084	0,0148	0,0011	11	Samsun	2.0479	0,1515	0,084	0,0148	0,0011
12	Gaziantep	2.2216	0,1525	0,0807	0,0196	0,0012	12	Gaziantep	1.4161	0,1525	0,0807	0,0196	0,0012
13	Balıkesir	2.074	0,0831	0,0606	0,0179	0,0015	13	Balıkesir	1.9846	0,0831	0,0606	0,0179	0,0015
14	Manisa	1.7752	0,1123	0,0741	0,0185	0,0019	14	Manisa	1.6985	0,1123	0,0741	0,0185	0,0019
15	Muğla	1.5879	0,0431	0,0397	0,0179	0,0013	15	Muğla	1.722	0,0431	0,0397	0,0179	0,0013
16	Eskişehir	1.7614	0,0487	0,033	0,0091	0,0012	16	Eskişehir	1.9935	0,0487	0,033	0,0091	0,0012
17	Trabzon	2.6093	0,1044	0,0814	0,0101	0,0008	17	Tokat	2.1224	0,1626	0,0986	0,0064	0,0013
18	Diyarbakır	2.372	0,3678	0,1459	0,011	0,0009	18	Kavseri	1.9164	0,0794	0,0558	0,0134	0,0008
19	Ordu	2.2275	0,1915	0,1171	0,0082	0,0008	19	Aydın	1.6308	0,0942	0,0703	0,0165	0,0018
20	Şanlıurfa	1.8791	0,3728	0,1294	0,0148	0,0004	20	Hatay	1.5809	0,2109	0,0782	0,0165	0,0009
21	Malatya	1.8075	0,1799	0,0898	0,0081	0,0007	21	Sakarya	1.5133	0,0728	0,0504	0,0124	0,0015
22	Van	1.6687	0,5267	0,1408	0,0083	0,0006	22	Sivas	1.4223	0,1588	0,088	0,0065	0,0008
23	Erzurum	1.6454	0,3196	0,0931	0,0072	0,0007	23	Çankırı	1.3598	0,0754	0,0867	0,0016	0,0008
24	Batman	1.4065	0,4519	0,1302	0,0034	0,0007	24	Afyon	1.2931	0,0919	0,0693	0,0087	0,0016
25	Mardin	1.357	0,3785	0,1414	0,0066	0,0005	25	Denizli	1.238	0,0518	0,0619	0,0152	0,0016
26	Giresun	1.2163	0,1392	0,113	0,0055	0,0008	26	Yozgat	1.1671	0,1818	0,0897	0,0053	0,001
27	Elazığ	1.1168	0,1838	0,1143	0,0059	0,001	27	Isparta	1.1612	0,0823	0,0519	0,0053	0,0009
28	Rize	0,9003	0,0676	0,0712	0,0047	0,0008	28	K. Maraş	1,0849	0,2566	0,0941	0,0105	0,0006
29	Adıyaman	0,858	0,4195	0,1205	0,0053	0,0006	29	Zonguldak	1,0468	0,0488	0,077	0,0079	0,0014
30	Erzincan	0,8207	0,1324	0,0872	0,0024	0,001	30	Kırkkale	1,0325	0,0752	0,068	0,003	0,0009
31	Bitlis	0,8171	0,5078	0,1363	0,0022	0,0004	31	Kütahya	0,9767	0,0678	0,0752	0,0069	0,0013
32	Ağrı	0,8073	0,5734	0,1252	0,0033	0,0008	32	Çanakkale	0,9399	0,0541	0,0546	0,0079	0,0019
33	Muş	0,7203	0,4439	0,142	0,0023	0,0004	33	Edirne	0,9273	0,1133	0,0621	0,0062	0,0017
34	Gümüşhane	0,6491	0,21	0,0782	0,0014	0,0005	34	Osmaniye	0,9017	0,1781	0,0814	0,0051	0,0017
35	Kars	0,6195	0,3653	0,097	0,0028	0,0009	35	Çorum	0,856	0,1561	0,0996	0,0064	0,0012
36	Siirt	0,6038	0,4466	0,1508	0,0016	0,0005	36	Kastamonu	0,8312	0,0976	0,1222	0,0051	0,0011
37	Şırnak	0,5572	0,4512	0,1528	0,005	0,0005	37	Bolu	0,816	0,0413	0,0555	0,0035	0,0015
38	Bingöl	0,4911	0,5027	0,1422	0,0018	0,0009	38	Niğde	0,8139	0,1766	0,0774	0,0039	0,0011
39	Artvin	0,4407	0,1066	0,0676	0,0025	0,0011	39	Düzce	0,7271	0,072	0,0577	0,0045	0,0016
40	İğdir	0,3632	0,3603	0,1318	0,0023	0,0011	40	Amasya	0,716	0,1181	0,0667	0,0038	0,0016
41	Kilis	0,3188	0,2704	0,1019	0,0014	0,0008	41	Yalova	0,7122	0,0687	0,0355	0,0034	0,0013
42	Hakkari	0,2917	0,4724	0,1431	0,0015	0,0006	42	Kırşehir	0,696	0,1483	0,0786	0,0024	0,001
43	Tunceli	0,2803	0,2536	0,107	0,0008	0,001	43	Aksaray	0,6467	0,1924	0,0828	0,0042	0,0011
44	Ardahan	0,2708	0,3059	0,0959	0,001	0,001	44	Kırklareli	0,6236	0,0675	0,0393	0,0051	0,0012
45	Bayburt	0,2119	0,2186	0,0796	0,0008	0,0009	45	Sinop	0,6122	0,1093	0,1057	0,0025	0,001
46	Nevşehir	0,5671	0,109	0,0654	0,0042	0,0014							
47	Karabük	0,5508	0,0507	0,0788	0,0031	0,0011							
48	Uşak	0,544	0,0893	0,0772	0,005	0,0015							
49	Burdur	0,5198	0,0763	0,0608	0,0042	0,0018							
50	Karaman	0,5096	0,1151	0,0595	0,0028	0,0016							
51	Bilecik	0,4931	0,0498	0,0383	0,0024	0,0013							
52	Bartın	0,4905	0,0802	0,0957	0,0023	0,0015							

*İllerin aldıkları göçün, toplam göç içindeki (%) payı (Mi); TÜİK'in 2008–2009 göç verileri kullanılarak, doğu illeri için kümeyi oluşturan 45 il'e göre, batı illeri için kümeyi oluşturan 52 il'e göre hesaplanmış olup, küme dışındaki illerden alınan göç rakamları ele alınmamıştır.

M_i=2008–2009 döneminde illerin, kümeyi oluşturan illerden aldıkları göçün, aynı dönemde kümeyi oluşturan iller arasında göç eden toplam nüfus içindeki yüzdesini,

YK_i= i. ilde mevcut yeşil kartlı sayısının (07.09.2009 tarihi itibarıyla yeşil kart sayısı) i. ilin nüfusuna oranı; i. ildeki yoksulluğu,

OKYZB_i=2008 yılı itibarıyla i. ilde mevcut 15 yaş ve üzeri okuma yazma bilmeyen nüfusunu, i. ilin nüfusuna oranı; i. ildeki yetersiz eğitimi,

G_i= 2008 yılı itibarıyla i. ildeki girişim sayısının Türkiye'deki toplam girişim sayısına oranı; i. ildeki iş bulma ihtimalini ve yapılan yatırımları,

S_i= İkametgâhi i. ilde olan ve 2008 yılı itibarıyla ceza infaz kurumundan çıkan hükümlülerin sayısının, i. ilin nüfusuna oranı; suçluların yoğun olduğu illeri ifade etmektedir.

Kaynak: (1) İllerin aldıkları göçler (2008-2009 dönemi); TÜİK'ten, (2) Yeşil kartlıların sayısı; Sağlık Bakanlığı'ndan (07.09.2009 tarihi itibarıyla yeşil kart sayısı), (3) Nüfus verileri; TÜİK veri tabanından, (4) Okuma yazma bilmeyenlerin sayısı; TÜİK ADNKS'den, (5) İllerdeki iş kayıtlarına göre girişim sayıları ve (6) Daimi ikametgâhına göre ceza infaz kurumundan çıkan hükümlülerin sayıları; TÜİK bölgesel istatistiklerinden alınmıştır.